

Л. В. Ващук (Київ)

Фреска «Королівський слон» у галереї Франциска I Валуа: символіка та алегорія образів

Франциск I Валуа заслужено увійшов в історію ранньомодерної Франції як «батько французького Ренесансу». Проте його увага до образотворчого мистецтва була спричинена не лише прагненням естетичного задоволення. В умовах постсередньовічних суспільно-політичних трансформацій мистецтво стало ефективним інструментом пропагандистської діяльності короля, через що монарх був безпосередньо зацікавлений у його розвитку. З цього приводу вдало висловився дослідник А. Шастель, зауваживши, що Ренесанс у Франції — це прямий наслідок дій королівської влади [1, р. 85].

Завдяки синергетичному зв'язку ренесансного мистецтва та корони Франциск зумів утілити в життя концепцію сильної монаршої влади, що знайшла яскравий вияв у фресках галереї палацу Фонтенбло, над розписом якої у 1534–1539 рр. працювали Россо Фйорентіно і Франческо Приматіччо.

Слід зазначити, що фрески галереї вирізняються складністю сюжетів і алегоричністю образів. Зупинимося детально на семантиці образів фрески «Королівський слон», яка в алегоричній формі виражає ідею могутності французької монархії та правлячого суверена [2, р. 22, 36].

У центрі фрески «Королівський слон», написаної на основі образів давньоримської міфології, Россо зобразив могутнього слона. Образ слона був обраний художником не випадково, адже традиційно він вважався втіленням сили, мудрості і, водночас, стриманості. В стародавньому Римі слони брали участь у тріумфальних процесіях та святкуваннях військових перемог. Тема тріумфу античних героїв була досить популярною у ренесансній іконографії [3, р. 202]. Проте у цьому алегоричному сюжеті вона набула особливого значення: звучить натяк на Франциска I, який на момент створення галереї утвердився серед сучасників в образі «славетного» та «тріумфуючого Цезаря» [4].

Задля підтвердження цієї думки слід проаналізувати образи та символи фрески. Так, центральною фігурою твору є Королівський слон. На голові екзотичної тварини міститься прикраса із зображенням емблеми Франциска I — саламандри у полум'ї. Її розміщення безпосередньо на голові слона вказує на алегоричне зображення самого монарха. Крім цього, спину і тубу слона вкриває розкішна попона. Ближче до низу її декорує велика літера «F», що означає ім'я монарха — «Franciscus».

Саме ж полотнище попони всіяне золотими королівськими ліліями на синьому фоні. Зображення на цій фресці золотих лілій на синьому тлі теж

не є випадковим, а вказує на королівський герб Франції [5, с. 10]. Цей факт наводить на два висновки. Перший — звернення до давньоримського сюжету та зображення носія королівського герба (слона/короля) має на меті продемонструвати тяглість правлячої династії Валуа з часів Римської імперії. Подібні алегоричні паралелі присутні не лише у живописі, а й у тогочасній літературі, що можна пояснити претензіями Франциска I на імператорський престол, які залишилися нереалізованими після його поразки у 1519 р. у виборах імператора Священної Римської імперії.

Другий висновок пов'язаний із королівським гербом, важливим елементом якого є геральдична лілія — квітка Богородиці [5, с. 103], що символізує сакральну природу влади короля. Французький медієвіст М. Пастуро стверджує, що лілії на гербі є своєрідним космічним візерунком, а також частиною королівської пропаганди. Золоті лілії, кількість яких не фіксована, розсіяні на усій площині синього фону в певному порядку. Це і є, переконує Пастуро, космічний візерунок, що спрямовує думку глядача на аналогію із зоряним небом та засвідчує божественну природу монаршої влади. Королівський герб наче демонструє міцний зв'язок між Небесним Царем та королем Франції [5, с. 108–109].

Також слід зауважити, що у Франції під час здійснення церемонії коронації монарха покривали мантиєю, усяною тими ж королівськими ліліями. У такий спосіб він здобував покровительство небесної цариці. Так само й королівський слон, прикрашений ліліями, перебуває під захистом небесних сил. Художник, вдавшись до алегоричного образу Франциска I, вказує на сакральне походження його влади.

Звернемо увагу на ще один цікавий момент. Образ слона уособлює королівську велич. Слон/ Франциск домінує над двома римськими богами Нептуном і Юпітером, які кинули свої блискавки та тризуб під ноги. Безсмертні боги стоять, опустивши голови перед могутністю французької корони. Позаду слона зображений бог підземного царства Аїд, біля ніг якого біжить триголовий пес — сторож пекла Цербер. Їх розміщення саме там не можна трактувати як випадковість. Вони стоять насторожі, наче оберігаючи королівського слона від усього злого, а можливо і від самої смерті [6, р. 77].

Ще однією алегорією Россо є зображення на передньому плані, біля ніг слона, білого лелеки. Ця птаха символізує любов і синівське благочестя та вказує на міцний емоційний зв'язок Франциска I з його матір'ю, Луїзою Савойською, яка померла в 1531 р. [6, р. 77]. Водночас Россо зобразив реальну ситуацію з життя короля: Луїза завжди була поряд із сином, як у найуспішніші миті його життя, так під час політичних труднощів.

Насичена багатьма образами фреска «Королівський слон» поміщена в золоту раму і прикрашена боковими панелями. Зверху рами міститься барельєф — палаюча саламандра, виконана у кольорі золота. По боках Россо розмістив ще дві фрески на давньоримські сюжети, значно менші за розмірами. Одна розповідає про викрадення богом Сатурном, у подібні білого жеребця,

німфи Філіри. На іншій панелі постає сцена викрадення Європи Юпітером у подобі бика. Всі ці елементи доповнюють основний смисловий посил художника, натякаючи на тяглість коріння королівського роду від Римської імперії, та складають єдину композицію.

Дослідниця Н. Веденеєва вказала на головну особливість побудови композицій галереї Франциска I, яка полягає у гармонійній цілісності усього комплексу фрескового розпису: різні сюжети взаємно роз'яснюють та доповнюють один одного, несучи головний меседж — возвеличення короля. Досліджуючи алегорію та емблематику у французькій гравюрі XVI ст., вона також звернула увагу на певний взаємозв'язок між емблемами гравюр та фресками галереї Франциска [7, с. 299–300]. Подібне судження щодо цього висловив і сучасний дослідник Г. Цернер. Він, аналізуючи іконографію фресок галереї, зауважив, що емблема, або ж, більш широко, емблематичне мислення інспірувало семантичний лад галереї палацу Фонтенбло [8, р. 89].

В цілому ж кожна із композиційних частин галереї Франциска I, одним елементом якої розглядається й фреска «Королівський слон», є ключем для прочитання загального змісту, що розкриває божественну сутність, силу та авторитет королівської влади. Франциск I зміг уміло використати ренесансне мистецтво як ефективний інструмент політичної пропаганди та конструювання власного позитивного іміджу серед підданців.

Література

1. *Chastel A. French renaissance art in a European context//The Sixteenth Century Journal. — 1981. — № 4.*
2. *Lagerlöf M. R. Fate, glory, and love in early modern gallery decoration: visualizing supreme power. — Farnham, 2013.*
3. *Impelluso L. Nature and Its Symbols. — Los Angeles, 2004.*
4. *Ващук Л. Образ «тріумфуючого Цезаря», «благородного короля Франциска», за «Щоденником Луїзи Савойської»//Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія. — К., 2013. — № 4 (117).*
5. *Пастуро М. Символическая история европейского Средневековья. — СПб., 2012.*
6. *Beaux Arts: François Ier, le choc de la Renaissance. — P., avril 2015.*
7. *Веденеєва Н. О. Аллегория и эмблематика во французской гравюре XVI века: вопросы взаимодействия//Западная Европа. XVI век: цивилизация, культура, искусство. — М., 2009.*
8. *Zerner H. L'art de la Renaissance en France. L'invention du classicisme. — P., 2002.*

